

Petrus Narbonensis et Achardus Arelatensis. Fite-
riensis in suis ad *Exordium magnum* notis, lib. II,
cap. 31, hoc Henrici factum refert ad annum 1188,
quo a Clemente papa III missus est in Gallias. Quod
si verum est, non de alio quam de Joanne qui se-
quitur intelligi potest, qui cum eodem anno et
Narbonensis et Lugdunensis antistes fuerit electus,

A conjectari posset non duos ab Henrico, sed unum
tantum de sede dejectum, qui quod utrique Ecclesie
præfuisset, ex utraque etiam cognominatus fuerit.
Verum hæc ad libitum efficta nullo fundamento
nituntur, et variis argumentis iisque invictis con-
futantur.

ANTIQUA STATUTA ECCLESIAE LUGDUNENSIS A GUICHARDO ARCHIEPISCOPO RENOVATA.

(D. Edm. MARTEN., *De antiquis Ecclesiarum ritibus*, III, 223, ex ms. domini de Monteverv dapiferi Ecclesie
Lugdunensis.)

Incipiunt Statuta Ecclesie Lugdunensis et ordinatio Officii ejusdem.

Nos G. primæ Lugdunensis minister humilis to-
tamque ejusdem Ecclesie capitulum omnibus in
perpetuum.

Prolixitate sit temporis, ut rerum gestarum noti-
tia ab hominum memoria facile dilabatur, nisi
apicibus litterarum commendetur; quoniam mul-
torum stultitia vel negligentia omnium sive plurium
calumniando, et contemnendo, et deridendo, de
perversis cordibus et pessimis voluntatibus nequiter
erumpere et in actus pessimos suam malorum mor-
rum, ut ita dicam, fatuitatem sive perniciem non
cessant, pravissimum virus suæ vesaniæ in remissis
cordibus stultorum impudentes indesinenter disse-
minare, et paternum morem antiquorum in Eccle-
sia Lugdunensi institutum, approbatum ordinem
SS. PP. omnino student et intendunt malitiose
spernere ac relinquere, et etiam relinquunt sanc-
tissimum ordinem Lugdunensis Ecclesie, et regulam
a SS. PP. editam et in S. Lugdunensi Ecclesia
statutam, sacramento firmatam, sicut invenimus in
libro canonum scriptum, qui usitato vocabulo ita
vocatur, quod vocabulum a SS. ejusdem Ecclesie
doctoribus exordium sumpsit; qui liber in cunctis
ecclesiasticis et conventibus habetur custoditus et
exhibetur et legitur, et etiam in nostra Lugdunensi
Ecclesia, Dei favente gratia, honorifice conservatur,
et in Quadragesima singulis annis legitur post lec-
tionem horæ primæ, in capitulo Lugdunensi. Quem
librum prædecessores nostri diligenter et plene
insipientes curaverunt, consilio unanimiter accepto,
colligere ac primo invocato Spiritu sancto dirigere,
ut omnes pacifici et prudentes et sapientissimi et
bonæ indolis Ecclesie Lugdunensis filii, in quorum
manu forma, ordinatio et textus ex eodem libro
extentus venerit, verissime agnoscant, et evidenter
sciant præfatam Lugdunensem Ecclesiam semper
a Domino Jesu Christo esse gubernatam ac protec-

tam, nec unquam a recto fidei tramite deviasse,
et paternum morem, quem statuta ecclesiastica
declarant, fideliter custodisse, nec per hoc ab anti-
quo Ecclesie ordine discrepare nec contemnere
diversum morem ordinis, si constat esse probabi-
lem, sed, juxta Apostolum, ea quæ utiliora et
potiora sunt sequi (*Rom. II*).

De observatione ordinis.

Unde ipse ait: *Hoc oro ut charitas vestra magis
ac magis abundet in scientia ordinis*, et regulæ Ec-
clesie servandæ et omni sensu (*Philipp. I*) memoriter
retinendi, ut probetis statuta ordinis Ecclesie
Lugdunensis potiora, et sitis sinceri, et firmam
spem, et sanam conscientiam habentes in statutis
ordinis Ecclesie Lugdunensis et regulis conser-
vandis, et sine offensa maneatis in ordine custo-
diendo viriliter, ut inveniri possitis in die Christi,
cum gratiarum ab ipso recepturi remunerationem
bonæ voluntatis, quam habuistis in ordine Ecclesie
Lugdunensis perfecte et integre usque ad finem
conservando per Christum Dominum nostrum.
Amen.

De constitutione ordinis.

Eapropter tam præsentibus quam futuris volu-
mus quod innotescat, quod in capitulo Lugdunensi
dictum et statutum fuit, et juramento firmatum,
quod ista quæ sequuntur a SS. PP. antiquitus in
Ecclesia Lugdunensi instituta et observata, volumus
innovari, non mutari. Et ut serventur, sicut usque
nunc observata sunt, in nostra S. Lugdunensi Ec-
clesia, quæ sicut hactenus inter Gallicanas Ecclesias
dignitate, ita fuit in honestate conspicua, quia
semper auctore Deo, levitatis et constantiæ in
opere et actu notam alicujus honestatis vitavit et
vigorem sui ordinis, et regulæ cantandi, respon-
siorum formam duplicandi uniuscujusque cantus
tam ad matutinam, quam ad missam, et ad vesper-

ras normamque psallendi observavit et tenuit. Et A etiam tam in spiritalibus, quam in temporalibus multiplex incrementum accipiens, ob reverentiam conservandi ordinem et regulam Ecclesiæ; honos semper et amplioribus extulit beneficiis firmiter, et sine offensa ordinem et regulam, et omnes alias observationes, et statuta SS. PP., sicut statuuntur in eadem Ecclesia, usque nunc tenuerunt et observaverunt.

De coercitione vilipendentium ordinem Ecclesiæ.

Malos autem et rebelles, negligentes et vilipendentes ordinem et regulam Ecclesiæ servare, austerioribus coercuit disciplinis. Verum quia diebus istis, frigescente charitate, crescit malitia peccandi, et prævaricandi ordinem, et Ecclesiam nefarie vilipendendi, statuta Ecclesiarum et nequiter repugnantes (sic) juxta morem ariorum, nolentes Deo esse obediētes, et eidem servire vilipendentes, crevit licentia malignantium, et pene cunctorum corda inique agere cupientium et malignantium contra benignitatem pie viventium privatus possidet amor impietatis, ... et nequissimæ infelicitatis et perversæ malitiæ et occultæ detractionis et invidiæ et irreverentiæ, dignum duximus tot et tantis malis emergentibus providere, et caute medicinam apponere, ut ii, qui divinis semper astant officiis Ecclesiæ incessanter et sine interpositione et ordinem et statuta antiqua custodiant, instantia quotidiana videantur adjuvari.

De negligentia ordinem Ecclesiæ observandi.

Quia sunt quidam ex nostris qui nobilitatem suam attendentes, imo ignobilitatem et vilitatem, vilipendunt et dedignantur ordinem discrete Ecclesiæ custodire, et quando docentur vel reprehenduntur quod male agunt, subsannant, et derident,

De renovatione ordinis.

Nos vero istorum superbiam, imo insipientiam insipientes, volumus non novas inventiones apponere, sed antiquorum Patrum instituta volumus innovare, ne tractu temporis oblivione, seu perversorum negligentia, ordinis statuta relinquendi occasio ministretur; primo incipimus a majoribus.

Primum statutum.

Omnes canonici jurant servare ordinem et instituta Ecclesiæ, sicut scriptum est in charta quam ipsi legunt in capitulo, et promittunt canones SS. PP. firmiter observare, et faciunt et jurant fidelitatem Ecclesiæ, et cætera quæ statuuntur in Ecclesia Lugdunensi custodire.

De obedientia.

Omnes tam majores quam minores debent esse obedientes decano, et aliis personis Ecclesiæ secundum ordinis formam et instituta Ecclesiæ.

De ordinatione servitii ecclesiæ.

Antiqui Patres nostri statuerunt et ordinauerunt, et communiter sacramento firmaverunt, quod canonici per totum annum deservirent majus altare S. Joannis, et altare S. Stephani tam in missis, quam in aliis hœris sicut inferius notatis notabitur.

In Natali Domini omnes tres missæ archiepiscopi sunt. Prima missa ad majus altare cum duobus revestitis presbyteris; Evangelium diaconus canonicus cum aliis duobus diaconibus; Epistolam canonicus subdiaconus cum duobus subdiaconibus.

Secunda missa ad S. Stephanum archiepiscopus cum duobus presbyteris revestitis; Evangelium canonicus diaconus cum aliis duobus diaconibus; Epistolam canonicus subdiaconus cum aliis duobus subdiaconibus. Missam Dominicam ad majus altare archiepiscopus cum sex presbyteris revestitis, quorum duo sunt de nostra Ecclesia, quatuor sunt de abbatibus, scilicet de S. Justo et de S. Paulo, de S. Nicetio, de Plateriis; Evangelium archidiaconus cum aliis sex diaconibus; Epistolam abbas S. Justus cum aliis sex subdiaconibus. Omnes in cappis.

Secunda die archiepiscopus missam Dominicam ad S. Stephanum cum duobus capellanis revestitis; Evangelium diaconus canonicus cum duobus aliis revestitis; Epistolam canonicus cum duobus revestitis.

Tertia die archiepiscopus missam Dominicam ad majus altare cum quinque revestitis, sicut scriptum est in tabula; similiter Evangelium cum quatuor revestitis; similiter Epistolam cum quatuor revestitis, cum septem ceroferariis, sicut scriptum est in tabula, et sic servatur in Pascha et Pentecostes.

In omnibus festivis diebus, quando pulsantur magnæ campanæ, cantant canonici vesperas, matutinum et missam Dominicam per totum annum. Evangelium et Epistolæ missarum Dominicarum sunt per totum annum canonicorum; sed vicarij eorum faciunt revestitos. Missas matutinales quæ eveniunt super totum annum ad majus altare debet cantare sacrista, vel alius pro eo. Missas matutinales ad S. Stephanum debet cantare custos S. Stephani, et si plures ibidem eveniunt, vel ad majus altare ordinatum est de illis superfluis, sicut ordinatum fuit de revestitis in festis.

Statutum Ecclesiæ Lugdunensis juramento vallatum, de missis majoris altaris celebrandis, in quibus archiepiscopus tenetur et alii.

Canonici sacerdotes et duo custodes Sanctæ Crucis debent missas Dominicas et matutinales ad altaria S. Stephani et S. Joannis.

Prædictum autem statutum declaratum fuit hoc modo.

A Dominica ante Natale Domini usque ad Dominicam ante Natale S. Joannis Baptistæ, decanus, sacrista, custos, magister et alii canonici sacerdotes et duo custodes sanctæ crucis, exceptis quatuor canonicis sacerdotibus deputatis ad S. Stephanum, tenentur missas Dominicas sive majores ad majus altare, et aquam benedictam facere, prout ordo Ecclesiæ exigit, exceptis diebus infra scriptis, in quibus archiepiscopus tenetur celebrare missas et horas cantare, prout ordo Ecclesiæ ordinavit. Dies autem in quibus archiepiscopus tenetur cele-

hrare et horas cantare sunt hi : In Vigilia Natalis Domini debet vespas et antiphonam ad *Magnificat* celebrare. Item in die matutinas et septimum responsum cantare, et ultimam lectionem legere; missam de nocte ad majus altare celebrare, matutinas laudes cantare, antiphonam ad *Benedictus* pronuntiare. Item missam summo mane ad altare S. Stephani celebrare. Item missam Dominicam ad majus altare celebrare. Item vespas in die cantare et antiphonam ad *Magnificat*. Item in festo B. Stephani martyris missam Dominicam celebrare, et vespas cantare. Item in festo B. Joannis evangelistæ in majori ecclesia matutinum et primum responsum cantare, aquam benedictam, si in Dominica evenerit, facere, et missam Dominicam ad majus altare celebrare. Item vespas et completorium in festo Omnium sanctorum Innocentium, matutinas et primam cantare. Item in capite jejunii sermonem facere et pœnitentes de Ecclesia ejicere. Item in ramis Palmarum ad matutinas passionem legere, ad processionem in cœmeterio S. Ireni orationem pro defunctis dicere, ramos ad S. Justum benedicere, sermonem apud Forventum facere, missam Dominicam ad majus altare celebrare, vespas et completorium cantare. Item in feria II sequenti matutinas et primam cantare. Item in Cœna Domini sermonem facere et pœnitentes reconciliare, missam Dominicam ad majus altare celebrare, chrisma, oleum catechumenorum et infirmorum benedicere. Item post prandium in capitulo ad mandatum duodecim capellanis in Ecclesia titulatis pedes lavare, et in refectorio panem cœnæ benedicere, et cui-libet de dictis duodecim capellanis portionem panis osculando manum tradere. Item in die sancto Parasceve officium ad S. Crucem facere. Item Sabbato Sancto in vigilia Paschæ ibidem ad S. Crucem officium facere, item ad S. Stephanum fontes benedicere et missam ad majus altare celebrare. Item vespas cantare, antiphonam ad *Magnificat* celebrare. Item in die Paschæ matutinas cantare, ultimam lectionem legere et antiphonam ad *Benedictus* pronuntiare, missam Dominicam ad majus altare celebrare, vespas cantare, et primam antiphonam ad *Magnificat* pronuntiare. Item feria II Paschæ matutinas cantare, missam Dominicam ad altare S. Stephani celebrare, vespas cantare. Item feria III sequenti, matutinas cantare, missam Dominicam ad S. Crucem celebrare, vespas et completorium cantare. Item feria IV sequenti, matutinas et primam cantare. Item in vigilia Pentecostes et feria II et III et IV sicut in die sancto Paschæ et diebus sequentibus prout superius est expressum.

Item quatuor canonici sacerdotes deputati ad S. Stephanum et thesaurarius et sacrista S. Stephani tenentur celebrare missas matutinales ad altare S. Stephani a supradicta Dominica ante Natalem Domini usque ad supradictam Dominicam

A ante Nativitatem B. Joannis Baptistæ. Item versa vice decanus et alii canonici prædicti tenentur celebrare missas matutinales ad altare S. Stephani, a Dominica ante Nativitatem B. Joannis Baptistæ, usque ad Dominicam ante Nativitatem Domini. Hoc excepto, quod in illis septimanis quando ordo deficit, duo custodes Sanctæ Crucis debent ad prædictum altare S. Stephani celebrare missas matutinales.

Et est notandum, quod infra dictas sex septimanas diebus ferialibus post collectam seu post collectas de die debet dici oratio de B. Stephano videlicet, *Omnipotens Deus qui primitias*.

Item versa vice, a Dominica ante Natale B. Joannis Baptistæ usque ad Dominicam ante Natalem Domini prædicti quatuor canonici sacerdotes deputati ad S. Stephanum, et thesaurarius et sacrista S. Stephani tenentur celebrare missas Dominicas ad majus altare, vel alibi, ubicunque conventus debet missam majorem, et facere septimanas horarum et aquam benedictam, prout ordo Ecclesiæ exigit et requirit. Infra vero sex hebdomadas in quibus ordo Ecclesiæ deficit, aut præcedunt Dominicam ante festum Omnium Sanctorum, in qua Dominica ordo Ecclesiæ semper reincipit, non tenetur horas in choro cantare, nec aquam benedictam facere per se, vel per alium, sed sacrista. Missam tamen matutinalem tenetur celebrare ad majus altare qualibet die. Sed quia in festis in quibus majora signa pulsantur, missa matutinalis celebratur ad S. Spiritum, in illo casu loco missæ matutinalis tenentur ad majus altare missam Dominicam celebrare. Sciendum vero, quod si festum SS. Cornelii et Cypriani in Dominica evenerit, infra dictas sex hebdomadas, missa major dabitur ex prece, prout ordinabitur a magistro. Idem fit in festo dedicationis ecclesiæ S. Stephani, qualicunque die infra dictas sex hebdomadas evenerit. Idem etiam in festo B. Matthæi apostoli, si in jejuniis Septembris evenerit, vel in die Dominica. Item, idem fit in festo S. Michaelis quacunque die evenerit. Et idem fit in festo B. Lucæ evangelistæ, si in Dominica evenerit, videlicet quod omnes istæ missæ majores prædictorum festorum dantur ex prece, si prædictis diebus evenerit, prout superius est expressum.

D Item de missis matutinalibus quæ propter duplex vel triplex officium incumbunt vel superveniunt infra annum ad altare B. Joannis et B. Stephani facta fuit declaratio in hunc modum. Per totum annum, exceptis sex septimanis in quibus ordo deficit, quacunque die ad majus altare una missa, vel duæ, vel tres matutinales evenerint, primam missam debet celebrare sacrista, secundam septimanarius hebdomadæ præcedentis, tertiam vero hebdomadarius septimanæ subsequentis, prout fit de revestitis. Si vero dictus sacrista sit septimanarius missæ majoris ad altare S. Joannis, vel missæ matutinalis ad altare S. Stephani, in illo casu debet celebrare primam missam septimanarius

hebdomadæ præcedentis, secundam vero missam matutinalem septimanarius hebdomadæ subsequentis, tertiam vero septimanarius secundæ hebdomadæ præcedentis. Item per totum annum quacunque die una, vel duæ, vel tres missæ ad altare B. Stephani evenerint, primam missam debet septimanarius, secundam vero custos, tertiam vero septimanarius hebdomadæ præcedentis. Si vero dictus custos septimanarius majoris missæ ad majus altare, vel missa matutinalis ad S. Stephanum fuerit, in illo casu debet celebrare secundam missam matutinalem septimanarius hebdomadæ præcedentis, tertiam vero septimanarius hebdomadæ subsequentis. De hac autem ordinatione et statuto excipiuntur dies Natalis Domini et octavæ Nativitatis B. Mariæ, si in Dominica vel Jejunii Septembris evenerint, et festum B. Michaelis, si in Dominica evenerit, quia in die Natalis Domini, secundam missam debet sacrista ad majus altare, custos vero tertiam missam matutinalem ad S. Stephanum. In die autem octavæ B. Mariæ et festi B. Michaelis, si supradictis diebus evenerint, secundam missam matutinalem ad altare B. Stephani debet per totum annum, prout superius est expressum.

De panis et sofaralis canonicorum, qui non faciunt officia sua.

Item, statutum fuit, quod unusquisque canonicorum, tam sacerdotes, quam etiam levitæ et subdiaconi solverent pro pœna officiorum suorum quorumcunque tres solidos fortium, et quod amitterent cibaria refectorii donec solverent pœnam positam pro defectu, et omnes subjacerent communiter omni pœnæ. Et ista pœna congregata refunderetur in necessariis Ecclesiæ et non in aliis.

Qualiter deserviat. . . . ecclesia.

Quando canonici faciunt officium in ecclesia ad missam, vel ad matutinas, vel ad vespervas, ab antiquis ordinatum fuit et præceptum, quod servitium suum ordinate faciant cum maxima reverentia; et tremore, et honestate, et sine offensa et scrupulo, ut sint in exemplum et formam et speculum aliis clericis sibi subjectis, et etiam laicis.

De custodibus Sanctæ Crucis in quibus tenentur.

Statuerunt etiam sanctissimi Patres duos custodes in Ecclesia S. Crucis, et ut acciperent eos de intitulatis in ecclesia, sive de septem, sive de duodecim, et ut faciant septimanas ad majus altare, et ad altare Sancti Stephani, ut et canonici, et ut deserviant majus altare et altare Sancti Stephani in sex septimanis, ut superius est expressum. Et hoc ordinarunt sanctissimi Patres, sacramento firmantes, ut nunquam ab aliquo mortali possit vel liceret mutari, vel aliter fieri. Nam in hac ordinatione maximam considerationem et reverentiæ circumspectionem sanctissimi Patres habuerunt, quia custodes sanctæ Crucis quos domini nostri ad tantam excellentiam, gloriam et honorem voca-

verunt, et pares sibi fecerunt in servitio ecclesiæ Lugdunensis, sederent et cognoscerent esse minores terminos, et sibi subjectos, et in omnibus obedire paratos.

In servitio tantummodo sex septimanarum, in quibus ordo deficit, et hoc est et fuit causa quare custodes Sanctæ Crucis cantant omnes missas matutinales in illis sex septimanis ad majus altare Sancti Stephani.

De successione canonicorum.

Statutum etiam fuit, quod si aliquis canonicus decedit, cujuscunque ordinis sit, alii superstites succedunt in officium suum, et tenentur facere septimanam illius defuncti sine Interpellatione. Similiter et canonici, qui deserviunt altari Beati Stephani, si aliquis ipsorum de medio tollitur, superstites continuant septimanam illius defuncti sine interpellatione.

De successione capellanorum Sancti Sperati.

Statuerunt enim antiqui duodecim capellanos, qui deserviunt altari Beati Sperati et sociorum ejus, ut si aliquis ipsorum de duodecim decesserit, primus faciat septimanam defuncti.

De mutatione ordinis.

Statutum fuit etiam, quod aliquis canonicus vel aliqua persona ecclesiæ, vel etiam aliqua pars canonicorum non possit addere, minuere sine assensu et voluntate totius capituli aliquid in officio missarum, vel in alio aliquo officio ecclesiæ Lugdunensis in ordine, vel in regula ejusdem Ecclesiæ. Et si mutare voluerint, anathematis gladio feriuntur.

De vitatoriiis (6).

Statutum etiam fuit, quod canonici omnes vitatoria dicerent in magnis solemnitatibus, diebus festivis, et etiam super septimanam, cum vitatorium dabitur die Sabbati in Quadragesima, cum mittuntur a præcentore a sua parte chori, vel a cantore a sinistra parte chori. In Nativitate vero Domini et in Pentecoste, præcentor, cantor cum aliis duobus canonicis debent dicere vitatorium; antiphonæ vero dicuntur a canonicis, ad matutinum et ad vespervas. In illis festivitibus, per pueros a præcentore, et cantore, ad canonicos mittuntur, unusquisque a parte sua: præcentor vero defert antiphonam ad *Benedictus* ad archiepiscopum, quando præsens est.

Ne altaria amittant missas suas.

Statutum etiam fuit, et sacramento firmatum, quod majus altare Sancti Stephani nunquam amittat missas statutas, sive matutinales, sive Dominicales. Et si amittat aliqua causa interveniente, aliquam missam matutinalem, missa Dominica nunquam cantaretur, donec illa missa restituatur, et hoc cogitarent domini et præviderent, antequam tantus defectus missarum eveniret in Ecclesia Lugdunensi, ut mitterent pro abbatibus suis propinquioribus ut venirent, et missarum defectus implerent, antequam tanta negligentia vel defectus

(6) Id est invitatoriis.

missarum eveniat in Ecclesia Lugdunensi, ne propter hoc aliquod impedimentum, vel perturbatio, vel dissensio in capitulo oriri possit. Et est sciendum, quod aliquis non debet celebrare in majori altari, nisi fuerit canonicus sacerdos Lugdunensis, vel episcopus, vel legatus, vel abbas istius diocesis, vel custos Sanctæ Crucis, thesaurarius et sacrista Sancti Stephani.

De forma supplicandi in choro.

Item, ita statutum fuit in Ecclesia Lugdunensi, cum aliquis intrat chorum, qualiscunque conditionis sit, in medio chori debet toto corde et corpore supplicare, et devote contra locum suum, et ibi silentium tenere donec incipientur horæ.

De silentio in choro faciendo.

Nullus debet loqui in choro, nisi corrigendo vel reprehendendo. Unde Ambrosius: « Ex verbis tuis condemnaberis, si in ecclesia locutus fueris sine causa. » Super hoc idem Ambrosius: « Quid opus est igitur, ut procures iudicium et periculum condemnationis loquendo, cum tacendo possis esse tutior? » Item: « Quam plures vidi loquendo in peccatum incidisse, vix quemquam tacendo; ideoque tacere nosse quam loqui difficilius est. Scio loqui plerosque, cum tacere nequeant vel nesciant. » Item idem: « Rarum est tacere, quamvis sibi loqui nihil prosit; ergo sapiens reputatur qui novit tacere ad minus in choro.

Item, de silentio in choro et in processibus.

Inhibitum fuit et statutum, quod aliqui in processione in ecclesia, vel extra ecclesiam non loquerentur, nec inter se confabularentur, sed humiliter incederent in processione, et capite submisso, nec aspicerent huc et illuc, ne pravum exemplum laicis præstarent, ne clerici suo pravo exemplo a laicis quasi a porcis corrumperentur suis iniquis detractionibus. Unde sapientia Dei dixit: *Dominus dedit mihi linguam eruditionis quando oportebat sermonem dicere (Eccli. I).* Merito ergo sapiens est, qui a Domino accipit quo tempore sibi loquendum sit. Unde eadem sententia: *Homo sapiens tacebit usque ad tempus (Eccli., xx)*: ideo sancti domini amabant tacere cum scirent quod vox hominis est initium erroris humani.

Qui ponuntur supra chorum seu levantur et de subformariis.

Statutum in libris annualibus, et scriptum invenimus esse in Ecclesia Lugdunensi et juramento firmatum, quod nemo tam nobilis sit, qui sub forma poneretur in Ecclesia Lugdunensi nisi prius subdiaconus sit. Et hæc fuit causa, et est, quia nullus potest nec debet facere revestitum ad matutinas et vespervas in magnis festivitibus, nec etiam in aliis, nisi subdiaconus sit. Et quod statutum fuit in minimis, statutum etiam fuit in majoribus. Et ita de jure peccant et Deum offendunt, qui aliquem sub forma ponunt, secundum ordinem et secundum statuta Patrum. Peccant etiam in Deum, quia Deus Hebræorum præcepit Moysi, ut

ordinaret Aaron et filios ejus qui ministrarent ei in tabernaculo foderis, et sic videtur quod peccant in Deum et in legem qui mutant ordinem Ecclesiæ Lugdunensis, et statutum antiquorum: videntur peccare et peccant in Patrem et Filium et Spiritum sanctum: unde illud: *Qui in uno ex præceptis Domini offenderit, factus est omnium reus (Jac. II)*: quia nobiles magis et firmiter tenentur servare statuta Ecclesiæ Lugdunensis quam alii, quia habent et debent merito habere ex quo subformarii sunt, quod citius ad canonicum vocentur; et ideo ad ordinem subdiaconatus libenter et voluntarie deberent anhelare, quia nullus canonicus supra chorum debet levare, nisi subdiaconus sit.

Idem ad officium subformariorum pertinet facere revestitos thuribuli ad vespervas et ad matutinas in festis grossarum campanarum. Item, deferre crucem ad processionem aquæ benedictæ in festis supradictis a Natali Domini ad diem Dominicam post octavas Epiphaniæ, et in omnibus diebus Dominicis Quadragesimæ. Item, ad octavam Paschæ usque ad octavam Pentecostes. Item, in festis dicere quintam lectionem, et sextum responsorium cantare. Item, dicere prologos. Item, quartam lectionem in jejuniis Quatuor temporum et sabbato Paschæ et tractum *Laudate* cantare. Item, facere septimanas ad missam Dominicam, a Dominica Septuagesimæ usque ad Dominicam Quadragesimæ. Item dicere lectionem horæ primæ per totam Quadragesimam. Item, ire ad candelam in festis supradictis et festis duplis. Item, deferre magnas cruces in Rogationibus. Item, capsam brunam in die Ascensionis Domini. Item, facere septimum candelabrum in die Natali Domini, in Pascha, Pentecoste et in festo Sancti Joannis evangelistæ. Item, deferre baculos cantoribus, quando processio fit ad crucem. Et sunt per cantores ad Psal. *Benedictus* in matutinis in festis duplicibus dicti subformarii.

De ordine diaconatus.

Ordo diaconatus levat canonicos, et quatuor de præbendariis ecclesiæ videlicet dapiferum, panetarium, pincerna refectorii et magistrum scholarum sine licentia capituli. Ordo sacerdotalis levat omnes similiter tam canonicos quam alios sine licentia.

Quando licitum sit exire a choro, et quando non.

In matutinis nullus potest vel debet exire secundum ordinem sine necessitate, nisi in ultimis tribus lectionibus. Si vero aliquis exiverit in primis vel secundis lectionibus, et post chorum intraverit, in ultimis lectionibus non potest nec debet per ordinem exire interim. Nullus etiam et insuper septimanam ex quo ad matutinas intraverit debet exire, si sit de supra chorum sive de terra, sine justa causa, nisi in tertia lectione. Si vero in prima exierit et postea redierit in choro, in tertia lectione interim non poterit exire secundum ordinem.

De amissione matutinarum laudum.

Nullus de terra debet vel potest matutinas laudes

perdere, nisi ex necessitate. Si quis perdiderit, a magistro debet puniri, si subdiaconus vel inferioris ordinis fuerit. Si subformarius vel diaconus, a præcentore vel cantore graviter puniatur.

De amissione matutinarum duobus diebus.

Nullus debet amittere matutinas duobus diebus continuas. Si amiserit secunda die, chorum non debet intrare. Si de terra fuerit, debet puniri, nisi justam causam prætenderit.

De amissione matutinarum in diebus festivis.

Si aliquis in festis diebus matutinas amiserit, sive sit de supra chorum, sive de terra, per negligentiam; non debet exire tota die extra domum suam nec propter comestionem, nec propter aliam aliquam causam vel necessitatem; nec etiam debet apparere altari extra hospitium suum, nec etiam scire debet facere vicinis suis, ut credatur quod non sit in villa. Die altera poterit intrare ad matutinum.

De minutione in vigiliis.

Nullus de supra chorum debet se minuere in vigilia alicujus festi, nec etiam aliquis clericus de terra, nisi necessitate; sed tantummodo personæ.

Quomodo et quando debent intrare chorum.

Omnes personæ et septimanarius debent ad matutinas et ad vesperas primi intrare chorum, et ibidem tenere silentium debent, usquequo vesperi vel matutinæ incipiuntur. Unde sanctus David ait: *Dixi, custodiam vias meas, etc. (Psal. xxxviii).* Sciebat enim et legerat divinæ esse protectionis, ut homo a flagello linguæ suæ absconderetur, et a conscientiæ suæ testimonio; verberamur enim tacito cogitationis nostræ opprobrio, ex judicio conscientiæ; verberamur etiam vocis nostræ verberare cum loquimur ea quorum sonus cæditur animus noster et mens consauciatur; et ideo neminem videbat sanctum os servare posse in ecclesia ab immunditiis sermonis; ipse sibi legem imposuit silentio innocentæ, ut tacendo in ecclesia pœnam declinaret, quam vix effugere posset extra, loquendo. Unde Ambrosius: *Quis est autem qui mundum cor habeat a peccatorum colluvione, aut non delinquit in lingua sua?* Item, nullus canonicus vel clericus debet intrare chorum ad matutinas, vel ad alias horas diei, ultra quartum versum, nisi in Epiphania Domini et octavis ejusdem, et in Cœna Domini tribus diebus. Et istis diebus potest intrare per totum primum psalmum et usque ad quartum versum secundi psalmi, ad matutinas, non aliis horis.

De mora in presbyterio vel ante chorum.

Cum enim duo sunt vel tres in choro, nullus debet manere vel intrare in presbyterio, dum ultima horarum campana pulsatur; nec etiam ante chorum stare, vel manere, nec moram facere. Si vero ante chorum transire contigerit, cito debet transire et cavere, ne videatur ab aliis qui in choro sunt. Similiter omnes qui in choro sunt, si exeunt, debent cavere ne maneant ante chorum,

nec moram faciant, nec ibi inter se aliquid fabulentur. Si vero inter se aliquid loqui voluerint, mittant se in tali loco, ne videantur ab illis qui in choro sunt. Et omnia ista debent custodire tam majores, quam minores, quia ipsi tenentur minores corrigere.

De pueris quomodo habeant se quando veniunt ad ecclesiam, vel alii clerici de terra.

Pueri debent se ponere in loco occulto, dum quarta campana pulsatur, sed etiam et alii clerici, ne videantur a dominis, dum ultima campana pulsatur, vel sonat, quia antiquitus solebant convenire pueri et omnes alii clerici, et etiam subformarii, et diaconi in capella Beati Photini: et quando illa capella remanebat, pueri exibant primi in processione, et ibant ad vesperas vel ad matutinas, et alii clerici sequebantur pueros, et sic in processione ordinatim intrabant chorum, et hoc ita deberent ordinare per totum tempus.

De recordatione.

Singulis diebus debet magister recordationem tenere, et postquam recordaverint antiphonas et responsoria, debet corrigere eos qui ordinem non servaverint, et alios monere ne offendant in aliquo unde puniri debeant et puniantur, et ut ordinem ecclesiæ custodiant et servant, et honeste ecclesiam intrent et honeste incendant; ne aliquos suis pravis exemplis corrumpant.

De transitu per claustrum inordinate.

Statutum fuit ab antiquis, et nos idem volumus reformare, quod nullus canonicus vel clericus debet ire per claustrum inordinate, sed cum indumentis ecclesiasticis ad matutinas usque ad sextam horam, et a sexta hora usque ad nonam possunt deferre alia indumenta sæcularia, et ex tunc oportet ut usque ad completorium non eant vel transeant per claustrum nisi cum indumentis ecclesiasticis. Si vero canonici vel clerici aliquid haberent facere per villam, vel extra villam, possunt transire per villam equitando cum aliis indumentis, aliter non sine offensione. Si vero aliquis clericus procurator est alicujus canonici, et aliquid haberet agere in villam de negotiis domini sui, debet ire cum indumentis ecclesiasticis usque ad portam fratrum, et secum faciat deferre indumenta sæcularia, et ibi deponere ecclesiastica in domo alicujus laici, et alia sumere, et sic potest ire ad negotia ecclesiastica.

De coyffis non ferendis.

Nullus canonicus vel clericus coyffas laicales deferant de die subtus capuccium suum per claustrum, ut ab aliquo videri possit, nec faciant diversorum generum indumenta ad modum laicorum.

De indumentis.

Sed faciant indumenta quæ sint clausa et ad deferendum honesta, et caligas honestas, non albas, non rubeas, non virides, sed potius nigri coloris vel consimilis.

De correptione clericorum, et quo modo honeste maneant per claustrum et ecclesiam.

Semper a majoribus et magistris admonendi sunt clerici, ut honeste incedant per claustrum, et ordinem servare extra ecclesiam, et intus, et sine scandalo, et caveant ne inhoneste intrent ecclesiam; sed humiliter incedant, et ecclesiam intrent simpliciter, et chorum. Et dum servitium Dei fecerint, honeste in choro stare videantur, et alter alteri loqui non præsumat, nec vertat se ad respiciendum versus altare, nec ad sinistram partem, aliqua causa emergente, sed ante se unusquisque respiciat, et in toto corde servitium Dei et pura mente faciat, et psallat cum tremore.

De fabulationibus et illusionibus, ne fiant in choro.

Nullus etiam debet fabulationes in choro facere dum cantatur, nec illusiones, nec pravos gestus, nec turpes oscitationes palam facere, sed occulte. Si de super choro fuerit, quem oscitare contigerit, de vestimentis suis ante os suum ponat, ne videatur ab aliquo oscitare, qui in choro fuerit vel extra chorum. Si vero aliquis de terra oscitare voluerit, indecenter os suum non erigat sursum, nec elevet oscitando, sed os suum in sinu suo ponat, et ibi sapienter oscitet sine scrupulo. Nemo etiam in choro dum cantatur alitones faciat, neque alios turpissimos gestus, neque risus iuvenes, neque corporis aliquas levitates exercere.

Ne aliquis moram faciat in platea ante ecclesiam.

Dum horæ pulsantur, nullus clericus ante ecclesiam potest diu stare, vel manere, vel aliquas fabulationes cum aliquo facere cum indumentis sæcularibus vel ecclesiasticis; ita tamen quod ab aliquo de ecclesia videatur.

De mora in porta fratrum.

Etiam aliquis nobilis vel innobilis in porta fratrum nec potest, nec debet stare in habitu laicali, dum horæ pulsantur, vel vespere, vel ibi aliquis de ecclesia colloquutiones facere; ita tamen quod aliquis de ecclesia vel plures possint ipsos videre simul loquentes.

De emungione.

Si aliquis de terra emungere in choro contigerit, non debet manus suas extra superpelliceum suum extrahere, vel se usque ad terram inclinare, sed recte et intus superpelliceum suum emungere occulte.

De amissione matutinarum.

Si aliquis de choro quibus diebus continue matutinas perdidit, secunda die chorum intrare non debet, nec etiam ad vespere venire, nisi aliquod magnum festum in crastino evenierit.

De instructione clericorum.

Magister et omnes capellani de duodecim semper debent alios instruere, ut ordinem Ecclesie discant et servant, et simpliciter et ordinate per claustrum et per ecclesiam incedant cum indumentis ecclesiasticis.

De transitu per claustrum.

Nullus canonicus vel presbyter vel clericus debet

ire vel transire per claustrum cum indumentis sæcularibus, nisi equitando transierit, nisi a sexta hora usque ad nonam horam.

De admonitione clericorum.

Semper in recordationibus a magistro vel submagistris vel etiam a præcentore aliquando admonendi sunt clerici, ut ordinem servant et ecclesiam serviant: quia ad hoc specialiter deputantur. Et nullum offendant eundo inordinate per ecclesiam vel per alia loca, sed simpliciter et ordinate incedant ordine utique servando.

Ne aliquis appareat cum de horis exierint.

Nullus de supra chorum vel clericus, nec clericuli aliqui, et illi siquidem minus quam alii qui non steterint ad horas, non debent apparere illis qui ad horas intersuerunt cum de choro exierint, quia nec clericuli, nec alij aliqui debent apparere, sed semper eos fugere statim cum ipsis viderint.

De servando statuta.

Si aliqui de supra chorum vel de terra ad vespere non fuerint, non possunt vel debent post vespere stare in platea ante ecclesie atrium, vel ibi manere, vel diu ibi moram facere, ubi solent personæ et etiam alij canonici post cœnam convenire, et insimul inter se esse, salutationes et colloquia habere; transire siquidem possunt, si ad vespere non fuerint, sed ibi diu manere non debent secundum ordinem.

De clericulis.

Quando vero clericulus per claustrum transiens viderit aliquem canonicorum vel capellanum, clericulus debet ab ipsis declinare, et subterfugere, vel abscondere se si potest; et si non potest, debet se statim ponere juxta parietem, et manus suas ante oculos suos ponere, et ibi stare donec transierit canonicus vel presbyter. Canonicus qui videt quod clericulus facit quod potest, dissimulando transire debet.

Quomodo debent intrare chorum S. Crucis clerici seu presbyteri novi, et fieri debeant.

Quando aliquis canonicorum vel alius vocat capellanum vel clericum, qui nati de legitimo matrimonio debent esse, et quod religionem non exierint, nec aliud impedimentum justum habeant, ad mensam suam debet eum mittere cum uno de clericis suis, ad unum de dominis S. Crucis, ut illum in choro suo recipiat, et ipsum instruat in ordine Ecclesie; et clericus qui præsentat illum clericum vel presbyterum debet dicere domino S. Crucis vel ejus vicario: « Dominus meus mandat vobis, ut ei scire facialis si bene et integre venerit ad ecclesiam, et continue ad omnes horas. » Ibi autem debet servire per tres menses, vel amplius.

Quando debet ire ad S. Stephanum.

Post debet ipsum mittere ad sacristam S. Stephani tempore elapso, et eadem verba dicere quæ dixit domino S. Crucis, et ibi debet deservire per quatuor menses et per amplius. Post ipsum tempus elapsam, debet ipsum mittere ad præcentorem, qui

debet clericum vel presbyterum instruere quod ordinem servet. Et continue ecclesiam serviat per annum, nec matutinas, nec alias horas diei amittat, nisi ex necessitate.

Quando in majori ecclesia debet ire, quid fieri debent.

Deinde mittitur ad cantorem qui easdem admonitiones tenetur illi facere. Postea debet eum mittere ad magistrum, qui debet illos vel illum examinare de litteratura et de cantu, quod sciat bene cantare, secundum formam Ecclesie Lugdunensis. Et si nescit cantare, si est clericus, debet magistro promittere, ut usum nostrum Ecclesie Lugdunensis cantet et discat. Et ita firmet, ut sciat bene cantare et corde tenus, et caveat quod continue ecclesiam serviat per annum sine aliqua interpolatione, ut matutinas, et etiam omnes alias horas penitus non amittat sine causa, et ordinem Ecclesie omnino frangere non presumat, quia graviter et dure puniretur, quia nullus sine usu et maximo exercitio non potest dicere, quod nunquam didicit.

De clericis non habentibus magistrum.

Item, nec clericus nec alius, sicut presbyter et consimilis, recipitur in choro, nisi habeant magistrum in domo, cujus continue procuretur.

De expulsionem facienda.

Nec dominus debet neque potest ipsum expellere a domo sua sine justa causa et legitima, unde Ambrosius: « Quomodo enim sine exercitio doctrina, aut sine usu profectus? qui disciplinam bellicam vult assequi, quotidie exercetur a primis, et nunquam in proventu positus præbuit prælium, ut velut coram se positus præterdit hoste, atque ad peritiam vires suos explorat lacertos, vel adversariorum declinat ictus, hæc vigilantia exiti obtutu. » Item aliam similitudinem: Qui navim in mari vergere gubernaculis studet vel remis ducere, prius in fluvio præludit; sic clerici qui chorum Ecclesie Lugdunensis intrare voluerint, prius in aliis ecclesiis exercere se studeant assidue, et ibi ordinem Ecclesie Lugdunensis prius addiscant, ut in mari, id est in Ecclesia Lugdunensi servire sciant. Item, qui canendi suavitatem et vocis affectant præstantiam, prius sensim canendo vocem excitant; ita clerici seipsos confirmare in ordine, in quo longo tempore instructi sunt. Item, qui de viribus corporis longoque luctandi certamine coronam petunt, quotidiano usu palæstræ durantes, membra mittentes, per patientiam sustinendi laborem assuescunt; ita qui volunt Deo servire, et pie vivere in Deo, debent et tenentur etiam naturaliter totum corpus et animam in Dei assuescere servitio, quia ipsi sunt pares hæreditatis Jesu Christi et debent esse si digni sunt. Item Ambrosius: « Hæc ipsa natura vos in parvulis docet, quod prius sonos meditentur cantandi, et retineant et cantare discant. . . nus quædam exspiratio et palæstra vocis est. » Ergo qui volunt disci cautionem cantandi, quod a natura est non negent, qui custodiant et discant, ut qui in

A specula sua¹ speculando intendant non dormiendo; omnis enim res propriis ac domesticis exercitiis augetur. Ita et clerici qui in tantam volunt intrare Ecclesiam Lugdunensem, longo tempore debent et assidue in servitio ecclesie intendere.

Qualiter debent facere custodes S. Crucis et sacrista S. Stephani, si clerici novi non venerint ad Ecclesiam.

Item, domini vel vicarii S. Crucis debent et tenentur scire facere, et etiam sacrista S. Stephani dominis qui mittunt ad eos clericos . . . presbyteros qui in me . . . debent choros suos intrare: quem chorum S. Joannis . . . dicens eisdem dominis: « Clerici vestri quos misistis ad nos utique . . . serviant ecclesias nostras non venerunt nec veniunt ad officium . . . ut deberent, ad matutinas vesperras, sed negligenter et usque ad . . . venerunt et veniunt et parum, quia vix una vice in septimana veniunt ad matutinas; et super hoc apponatis consilium ut melius et magis continuo veniant ad Dei servitium; alioquin nos expellemus eos a choro nostro foras. » Hoc idem debet dicere sacrista S. Stephani dominis a quibus recipit clericos.

De servitio ecclesie in quo tenentur clerici S. Stephani, et S. Crucis, et majoris ecclesie.

Item, clerici S. Crucis, et S. Stephani debent venire, et alii clerici majoris Ecclesie in Dominica et aliis maxime diebus festivis ad processionem aque benedictæ et ad processionem, et ad tertiam missam Dominicam, et ad sextam, et ad nonam, quando non sunt occupati in servitio suarum ecclesiarum. Item, tenentur omnes esse ad processionem aque benedictæ, ut supra usque ad finem, et tunc magister vel submagister chori dat cappam uni de clericis minoribus, scilicet subdiaconibus, et alias similibus, et sic observandum est et in festis minorum classicorum.

De hora tertia, et sexta quibus tenentur.

Item, insuper septimanam tenentur similiter venire ad tertiam, et ad missam Dominicam, et ad sextam, et tenentur specialiter vicarii S. Crucis cantare tertiam, et sextam horam.

De exitu chori.

Nullus clericus, vel presbyter, vel alius aliquis, secundum ordinem, potest nec debet a choro exire, nisi ex necessitate, ut dictum est, vel cum domino suo. Si vero domini volunt exire a choro; clerici sui bene possunt exire cum eis. Sed quando domini sunt extra chorum, debent se vertere ad clericos suos, et dicere, si voluerint domini iterum chorum intrare: « Revertimini vos, et ipse in choro isto solus veniat mecum, vel isti duo. »

Item de exitu chori.

Omnes etiam clerici, qui ad matutinas chorum intrant, non debent exire a choro usque ad finem totius servitii, cujusunque ordinis sint. Si vero propria auctoritate exeunt, et ad officium redire voluerint, contra ordinem faciunt et peccant. Et statim cum ad chorum alias redeunt, debet eos magister punire, et de inobedientia verberare; quia

domini ad hoc et propter hoc receperunt eos ad A
procuracionem corporalem, ut ecclesie serviant, et
in . . . tepidi veniendo ad servitium ecclesie; sed
idem perdant assidui; ut, relicto servitio Dei, et
ut se laudabiliter reddant Deo et hominibus ser-
viendo : quia servire Deo regnare est.

De introitu in claustrum.

Si aliquod festum in crastino Dominicæ evenerit,
nullus canonicus, nec etiam aliquis alius qui de
clericis est, si extra villam fuit, nec potest, nec
debet venire et intrare claustrum in illis duobus
diebus festivis, usque in diem tertium. Si forsitan
venerit, debet manere extra claustrum, et ter-
tia die potest intrare claustrum, si festum non
eveniat.

De amissione matutinarum.

Si aliquis qui in claustrum est, matutinas perdi-
derit in aliquibus festis, aut scienter aut per negli-
gentiam, non debet exire tota die festi ab hospitio
suo, nec per comestionem, nec per alicujus rei
causam. Si festum claudum die lunæ post Domini-
cam evenerit, nullus canonicus vel etiam alius
clericus debet perdere matutinas; et si perdidit,
non debet exire tota illa die de domo sua, aliqua
causa sibi interveniente. Si tamen exierit, contra
ordinem facit et peccat, et nihil in refectorio illa
die percipere debet.

Quibus pertinet correctio.

Omnes capellani qui sunt de duodecim, et etiam
alii qui sunt de septem militibus, tenentur repre-
hendere, et dum redarguerint omnes illos qui fa-
ciant contra ordinem Ecclesie, et neminem debet
vel debent palpare, et magister, et submagister
multo . . . .

Quomodo se habent in æstivo tempore.

Omnes clerici et capellani et canonici possunt in
æstivo tempore intrare chorum sine caligis, ad om-
nes horas diei, a festo B. Petri et Pauli usque ordo
reincipiatur post festum B. Michaelis, si voluerint
caligas deferre; ita tamen quod longa indumenta
habeant et deferant, et longum superpellicum,
ne appareat nuditas tibiæ, sed non debent ali-
quod servitium facere in ecclesia sine caligis, nec
etiam ad librum, nec ad candelabra ire, nec aliquis
in ecclesia pergere.

De correctione puerorum.

Si clerici septimanarius antiphonarum non
nocte pronuntiaverit septimanario vicariorum ad
Benedictus, et ad *Magnificat*, vel responsum ad an-
tiphonam secundam, septimanarius vidualis debet
verberare clerico statim antequam in loco suo re-
dierit; et si non verberaverit, male agit.

De reprehensione clericorum.

Nullus clericus de terra debet respondere alicui
de supra chorum, cum ipsum reprehenderit vel in-
crepaverit. Si tamen fecerit vel dixerit aliquid con-
tra ordinem, tunc omnes clerici debent majores se
patienter audire, et increpationes majorum humi-
liter sustinere, et ubi inde respondere. Si . . . ali-

quid fecerint vel dixerint, debent . . . . excusare sive
strepitu verborum, et sine scandalo.

De correctione puerorum.

Quando clerici et pueri exeunt a recordatione,
ipsi debent exire in pace, et sine tumultu, et sine
aliqua molestatione, et sine aliquo clamore; nec
aliter alterum manibus impingere, et ita sine scan-
dalo debent ire in ordine usque ad hospitia sua,
et non debent discurrere huc vel illuc per ecclesiam
vel per claustrum cum indumentis ecclesiasticis,
sed semper stare in ecclesia et extra sub regula et
correctione.

De recordatione.

Post festum B. Petri et Pauli recordatio non te-
netur, nisi ad libitum magistri vel submagistri; sed
Dominicis diebus semper debet teneri, et propter
correctionem clericorum, quando offendunt vel of-
fendere videntur, vel aliquid facere contra ordinem
Ecclesie, quia ibi clerici a magistris debent mo-
neri, et corrigi, ne contra ordinem facere videan-
tur, unde pœniteant vel puniantur.

De vicario canonicorum.

Si canonicus de terra posuerit vicarium in officio
suo non debet intrare chorum dum cantatur, si
vicarius facit officium suum, nec aliquis alius de
terra potest stare in choro, dum posuerit vicarium
in officio suo.

De revestitiis quomodo vel ubi revestiantur.

Canonicus capellanus debet se revestire in ca-
pitulo omnibus diebus Dominicis et festivis cunctis
indumentis sacerdotalibus, omnes vero alii revestiti
debent venire ornati unusquisque albis suis quando
intrantr capitulum, et ibi se debent induere sericis
indumentis. Diaconus et subdiaconus canonici non
debent lavare manus suas in capitulo, nec caput
suum pectinare; sed ipsi debent esse mundi et
compti et albis suis induti, quando intrant capitu-
lum ad ornandum se sericis indumentis; et simi-
liter super septimanam clericulus debet servire
diacono, subdiacono capellano. Statim cum cle-
riculus servierit super septimanam, diaconus debet
induere superpellicum et se ponere juxta introitus
chori, et cum introitus missæ incipitur, statim de-
bet intrare chorum, et se ponere in choro super
diaconos, et ibi stare usque ad principium ora-
tionis, et tunc debet ascendere presbyterium et
ponere superpellicum ipsum, et accipere tabulas,
et debet intrare chorum et se ponere in choro
contra subdiaconum qui legit epistolam, et cum
lecta est epistola, clericulus debet se ponere in
medio chori, in loco ubi lecta est epistola, et ibi
cantare responsorium et alleluia. Sciendum est
etiam, quod super septimanam, quando aliquod
festum integrum vel cum classico minore non eve-
nerit, debent se revestire sacerdos, diaconus, sub-
diaconus in capella B. Petri, et clericulus debet
servire diacono, et subdiacono presbytero, etc.,
ut superius continetur.

De ordinatione responsorii, et alleluia clericali.

Quando retornus tertie horæ incipit pulsari, magister vel submagister debent venire in loco ubi recordatio tenetur, et ibi debet esse clericalus, et recordare responsorium, et alleluia, et firmare, ut bene sciat et decenter cantare, et magister tenetur ostendere evangelium diacono, et epistolam subdiacono, ne aliqui offendant, et male pronuntient in servitio missarum.

De recordatione antiphonarum, et responsiorum.

Quando aliquid mutandum est in officiis, in matutinis, in missa, in vesperis, magister chori et sacrista S. Stephani, et vicarius S. Crucis debent iusimul venire post nonam ante chorum, et ibi concorditer tractare de illis, in quibus dubitant, et si aliter faciunt male agunt.

De introitu missæ Dominicæ.

Nullus clericus de terra debet intrare chorum per se solum ad missam Dominicam in festis diebus, ex quo angelicus hymnus incœptus est, scilicet: *Gloria in excelsis*. Sed si sequitur dominum suum, bene potest intrare, alii desuper chorum possunt intrare in festis diebus usque ad finem epistolæ, postea vero non clericuli etiam debent intrare omnes insimul in tertio *Kyrie eleison*. Quando clericulus commendat ultimum responsorium septimanario vitatorii, et eidem dixerit responsorium, debet sedere in choro coram ipso cui responsorium dederit, parum etiam post debet exire chorum, si voluerit vel redire in locum suum.

De rasura barbæ, et coronæ.

Nullus canonicus tantæ auctoritatis sit, sive alius clericus, sive sit de terra, sive de supra-chorum, debet radere barbam nisi radat coronam; alioquin chorum non debet intrare dum cantatur capite discooperto, nec aliquid officium in ecclesia acere dum ita turpis in tonsura et coronæ rasura deformis appareat. Item, debent radere coronas septimanarii canonici, et alii quicumque in principio septimanarum suarum, et omnes canonici et alii in natali Domini, in die Epiphaniarum, in Pascha, in Pentecoste, in natali S. Joannis Baptistæ, in festo Omnium Sanctorum, et in Rogationibus, et in jejuniis Quatuor temporum, in Cœna Domini et tantum qui faciunt officium, alias faciunt... debent... aliis officia ministrare, nec in choro ad- juncti.

Ubi debent convenire clerici de terra, cujuscunque sint auctoritatis.

Statutum et ordinatum fuit quod clerici de terra ad matutinas, sive ad omnes alias horas diei, conveniant simul in unum locum eisdem clericis præparatum, scilicet in capella B. Photini, dum tabuscellus sonat, vel retornus cujuscunque horæ, vel classus in festis diebus, sive sint subformarii, diaconi vel subdiaconi, vel clericuli, ne videantur inaniter vagari per ecclesiam coram dominis, vel personis, vel aliis qui de super chorum sunt, cu-

A juscunquo ordinis sint. Nam ab antiquis sic statutum fuit, quod nullus clericus de terra aliquam moram faceret in ecclesia, vel extra, vel sederet, vel colloctionem aliquam haberet cum aliquo qui de supra chorum est, sive sit canonicus, sive aliquis alius; nec etiam canonici, nec capellani, nec illi qui de septem sunt, deberent sustinere, quod aliquis de terra clericus maneat, vel sedeat, vel moram faciat in ecclesia, vel extra, vel loquatur cum aliquo de supra chorum, ubi sit subformarius, vel dum vesperæ, vel aliæ horæ pulsantur in ecclesia Lugduensi; sed ipsi clerici debent se abscondere in loco sibi præparato a præsentia dominorum, et in loco sibi deputato manere, sedere in pace, et sine aliquo strepitu vel rumore, et sine scandalo donec remaneat tabuscellus, vel classus, et statim se ordinare debent in processione, primo clericuli, post subdiaconi, tertio diaconi debent intrare chorum in festis diebus.

De incesione vesperarum.

Capellanus hebdomadarius non debet incipere vespas, donec clericuli et alii clerici in processione ordinati intrent chorum diebus Dominicis et festis. In aliis diebus potest capellanus incipere matutinas et alias horas, quando voluerit; sed prius sonare signum, ut remaneat ultima campana cujuscunque horæ.

De admonitione clericorum.

Semper admonendi sunt clerici et in ordine justitiæ, ubi ab illis ad quos pertinet magisterium, ut ordinate per claustrum incedant, per ecclesiam cum magna reverentia et humili devotione.

Quo modo incedant canonici ad missam.

In Adventu et in Quadragesima, et in jejuniis Quatuor temporum, quando diaconus ad missas pergat ad legendum evangelium, subdiaconus debet præcedere usque ad introitum chori, et ibi debet stare. Si vero..... ita clericulus ad candelabrum, et diaconus debent pergere ad legendum evangelium autem crucem; et cum lectum fuerit, subdiaconus debet ire contra usque ad descensum crucis, et librum accipere, et apertum deferre usque ad capellanum, ut osculetur Evangelium.

Item, feria 4 in Quadragesima, quando duæ eveniunt epistolæ, ceroferarius legit, subdiaconus cantat primum responsorium, septimanarius cantat secundum responsorium et super annum ceroferarius secundum responsorium.

De vestitiis.

Dominica *Invocavit me*, et mediæ Quadragesimæ, et in Ramis palmarum omnes vestiti deferunt ad missas Dominicales tunicas et dalmaticas. In Ramis palmarum ponitur textus ad missam super altare, et candelabra deferuntur.

De responsis in Quadragesima.

Statutum etiam fuit in capitulo et sacramento firmatum, propter superbiam et indignationem cujusdam canonici potentis et præ cæteris nobilioris, qui noluit cantare responsorium in Quadragesima,

quando datum fuit eidem nobili, et missum a præcentore; tandem consilio accepto a dominis, et ab omnibus personis, expulsus fuit a choro et capitulo, donec competenter satisfecerit in capitulo, defraudatione officii et contumelia illa, officio missæ et omni conventui. Idcirco statutum fuit in capitulo, et ab omnibus receptum et approbatum, quod sicut pœnæ solvantur de revesitis, solveretur similiter de omnibus aliis officiis, quæ dantur in Ecclesia Lugdunensi a præcentore sive a cantore, vel a magistro, sicut est de tractibus et capis, et responsis, et vitatoris, sive aliis officiis quæ dantur aliquo tempore insuper annum a magistris Ecclesiæ, ne omnino defraudetur Ecclesia ab officio suo, et vilipendatur a suis servitoribus, qui a vulgo nobiles vocantur. Unde venit postea, quod tam majores quam minores nobiles, et etiam nobiliores in personis propriis peregerunt sibi a magistris Ecclesiæ [f. commissis], collato tempore sine scrupulo et sine offensa, cum maxima humilitate, devotione et reverentia. Multi postea ex nobilibus quærebant, et scire faciebant magistris, ut eis officium cantandi retruderent, ut occasionem haberent servitium Dei in ecclesia Dei faciendi.

De maturitate incedendi per chorum, et thuribulo, vel aliis per chorum deferendis.

Quicumque qui defert thuribulum, et librum in festis diebus ad matutinas, sive ad missam sive ad vesperas, debet per chorum mature incedere, humiliter et honeste, dum facit officium canonici vel etiam alii loco canonicorum faciunt, vel tenentur facere ordinate, idem servitium attendant peragere et sine scandalo illorum, qui in choro sunt vel eis, ut laudetur et honorificetur Deus in omnibus qui serviunt eum. Item in sex septimanis, quando ordo deficit, debet ille qui defert thuribulum esse tantum in superpelliceo suo, et chorum ab utraque parte thurificare sicuti aliis temporibus.

De risu in choro non faciendo.

Nullus sive sit supra chorum, sive de terra, debet, dum cantatur in choro, inutiles cachinnos ostendere, sive inanes fabulationes cum sibi propinquioribus facere, sed omnes qui in choro sunt debent silentium tenere, dum tabuscellus aut retornus horarum pulsatur.

De genuflectione.

Insuper septimanam dum inferiatur, qui pergunt ad librum et ad candelam, debent se flectere ante altare Beati Sperati, dum dicitur psalmus *Miserere mei Deus*, et in fine psalmi debent surgere, et unus eat ad librum, et alter ad candelam; si in choro redire voluerint, possunt desuper chorum intrare, sed debent expectare usque psalmus *Levavi* dicatur. Et post possunt intrare. Si autem chorum noluerint intrare, possunt ire ubicunque voluerint.

De positione matricularii, et quid pertinet ad ejus officium.

Statutum etiam fuit, quod sacrista poneret ma-

tricularium, qui custodiat ecclesiam die ac nocte hominem maturum et honestum, et cui credatur, et qui sciat et possit ordinare in ecclesia quæ ordinanda sunt, et fideliter custodire... etiam custodit clavem unius arcæ, in qua reponuntur scilicet hæc vestimenta sacerdotalia ad opus missæ majoris altaris, et ad opus missæ votivæ, et duo thuribula, unum magnum in festivitibus magnis, et unum minus in festivitibus aliis, et ad missas quotidianas; et duos calices, unum ad majus altare, et alterum ad missas votivas, et unam capam ad opus Lavandarum, et bacinum de cupro ad manus lavandas, et quatuor manutergia, et unum coclear argenteum ad opus incensi, et vestimenta sacerdotalia, et missale ad majus altare ad opus missarum matutinalium..... in diebus festis. Item habet in custodia ornamenta altaris B. Petri, vestimentum sacerdotale... et aliam casulam de serico cum parvo... ad ornandum altare in festivis diebus. Item custodit pallia et curtinas ad ornandum chorum in magnis festivitibus, et ornamenta altaris B. Photini; quoniam ista debet custodire matricularius fideliter et integre, et sine diminutione. Habet in custodia omnem thesaurum quando ponitur super altare in solemnitatibus, et alia omnia ornamenta, quæ affert et deponit thesaurario in præsentem, quæ necessaria sunt ad ornandum altare ad opus missæ, usque servitium missæ celebratum sit et finitum, et omnia reponantur a thesaurario in custodia ubi erant prius. Item, tenetur custodire matricularius omnia quæ infra ecclesiam subsistent, et illa de quibus claves habet. Item, idem custodit clavem librorum, qui sunt necessarii ad opus servitii ecclesiæ.

Officium matricularii est illuminare et extinguere omnia luminaria, quæ traduntur a thesaurario ad illuminandum ecclesiam, sive residuum aut ecclesiæ, sive sacristæ, et fideliter debet custodire residuum tam ecclesiæ, quam sacristæ sine diminutione aliqua. Et est sciendum quod matricularius non habet aliquod jus in cereis qui apponuntur ab ecclesia in magnis festivitibus, nec debet eos excoriare a guttis liquescentibus. Tenetur etiam matricularius facere officium quod pertinet ad ipsum in propria persona; nec debet, nec potest vicarium ponere nisi sit diaconus, vel presbyter in officio suo, sine causa apponente, scilicet ægritudinis vel... et semper debet esse paratus respondere cuiquam venienti, et quærenti se pro aliqua necessaria. Omnibus horis tenetur in ecclesia inveniri, sive maximo vocante, si diaconus est, minori se non debet respondere quando... a capellanus ecclesiæ; si aliquid facit vel delinquit contra ordinem vel statuta Ecclesiæ, vel si aliquis ecclesiæ audierit dare contra corripientem, puniri debet a cantoribus vel a magistro, et invehi contra ipsum acriter, et dure, et non debet palpari ab aliquo propter ipsius insipientiam, ne sibi sapiens videatur. Qui contumax est, talis in officio ma-

tricularii non debet poni, sed talis qui patiens et humilis sit, et qui patienter sustineat quando corripitur, et nihil respondeat, sed emendet se quando male fecerit. Item, debet habere diligentiam circa pulsationem campanarum; ut bene et sine defectu pulsentur, et ipsemet tenetur pulsare, si necesse fuerit; et nisi fecerit, gravissime puniri debet.

De servitoribus ecclesie quomodo habere se debent, et premio eorundem.

De officiis et servitoribus ecclesie Lugdunensis quo modo se habeant et exercent, et exercendo acquirant vitam æternam; unde Paulus : *Certamen bonum merui coronam iustitiæ, quam reddet mihi in illa die, qui est justus iudex (II Tim. iv)*. In illa, inquit, die reddet, non hic... ut decertare et pugnare quasi bonus athleta laboribus, naufragii periculis, unde illud : *Per multas tribulationes oportet intrare in regnum Dei (Act. xiv)*. Ergo non potest quis præmium accipere, nisi legitime certaverit. Hæc est gloriosa victoria, ubi sunt laboris certamina : Unde illud : *« Nonne injustus est, qui ante dat præmium, quam certamen fuerit absolutum? »* Unde in Evangelio : *Beati pauperes spiritu, etc. (Matth. v)*, non dixit : *Beati divites, sed pauperes*. Inde recipit beatitudo divina vivendo ubi ærumna æstimatur humano. Cur ergo servientes ecclesiam Lugdunensem, qui dicuntur servitores et non serviunt, abundant opibus et purpureis induantur vestibus, et epulentur jugiter splendide cum gaudio et sine mœrore et sine luctu. Justi autem qui semper assidui sunt in ecclesia, et in servitio Dei egeant coadjutoribus, et vilipendantur a majoribus et afficiantur injuriis magnatorum, quibus satisfacere debet illa Evangelii parabola. Item, dives bysso et purpura vestiebatur et epulas copiosas quotidie exhibebat, pauper plenus ulcerum de mensa divitis coligebat reliquias; post obitum vero utriusque pauper requievit in sinu Abraham, dives autem in suppliciiis (*Luc. xvi*). Nonne ejusdem est signum meritum aut præmia, aut supplicium post mortem inanem etiam recte; quia in certamine labor est? post certamen, aliis victoria, aliis ignominia. Nunquid priusquam cursus conferatur, palma cuiquam datur aut defertur corona. Vobis igitur dico qui in servitio Dei in ecclesia Lugdunensi assidue laboratis, et servitium Dei integre persolvitis a principio usque ad finem, et perseveranter peragitis, *Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælo (Matth. v, 12)*. Unde Ambrosius futuram non præsentem in cælo et in terra mercedem promisit reddendam. Quid alii possit quod alii debetur? Quid ipse coronam exigit antequam vincas, quid detergere pulverem, quid requiescere cupis, quid depulgeri gestis antequam stadium solvatur?... Sed forte dicis : cur hi qui servire Deo negligunt, et servitium Dei in ecclesia Dei reddere contemnunt, in præsentibus lætantur et in deliciis luxuriantur? cur etiam ipsi

A non mecum laborant, quoniam qui subscripserunt ad coronam, non tenentur ad laborem certaminis, qui in stadium non descenderunt, non se perfundunt oleo, non oblinunt pulvere vilittatis mundi, quos manet et detinet vana mundi gloria, et peccat infernalis injuria, qui dum sustinent eum, et toto mentis affectu deserviunt, et contra carnis incentiva, et vanam mundi gloriam, et vitæ superbiam viriliter in Dei servitio certaverint, et...seriant regnum gloriæ æternaliter adipiscent. Item Ambrosius : *« Incrassati in hoc mundo, impinguati certantes peccare solent nondum eis decertare. »* Dicant ergo et ipsis insipientibus athletæ Christi : *Veniremus vobiscum laborare. Sed respondentes peccatores : Non hic de nobis judicamus, vos autem sine nobis si viceritis, coronam gloriæ vindicabitis (I Thess. ii)*. Isti igitur, qui in deliciis, luxuriis, rapinis, quæstibus, honoribus hic posuerunt studia, sunt magis peccatores quam præliatores, habent luctum sui laboris, fructum virtutis non habent : sovent otium, astutia et improbitate aggerant divitiarum acervos; sed exsolvent, seram licet, nequitie suæ pœnam; quia dereliquerunt venam aquæ viventium, relinquentes et negligentis ordinem et servitium sanctæ Lugdunensis Ecclesie. Horum requies infernus, tua vero in cælo; horum domus in sepulcro, tua vero in paradiso; unde pulchre de talibus Job dixit : *hos magis vigilare in tumultu concupiscentiæ et immunditiæ carnis, et in lecto pigritiæ et perversæ avaritiæ requiescere, et in fastu cathedræ, diabolicæ deceptionis amplectere, quia soporem quietis habere non possunt, quem soporem Dominus noster Jesus Christus in sepulcro dormivit et qui resurrexit.*

De quiete æternæ beatitudinis et aliis quibus tenentur servitores omnes, et panis non servitium, nec facientium debitum.

Vos ergo qui cum Christo Jesu dormire desideratis et resurgere, tenete legem Domini, et præcepta ejus servate, et ordinem et servitium Lugdunensis Ecclesie pro posse vestro in quantum vobis Deus donaverit et concesserit custodire et implere usque in finem non cessetis, et ne vos perturbent potentium discrimina, qui super vos potestatem habent et exercent, et qui.... imponunt onera gravia et importabilia, digito autem suo volunt ea movere, et qui negligunt et dedignantur etiam aurem suam inclinare in Dei servitio, et in ordinem Ecclesie servando, et vilipendunt, et opprobria habent et subsannant, quasi vilem et insensatum, qui ejusdem de ordine Ecclesie servando aliquid dixerit vel annuntiaverit, et derident eum et obtentui habent quasi insensatum. Unde Ambrosius : *« Frater, noli ut parvulus sapere, ut parvulus loqui, ut parvulus cogitare, ut parvulus judicare, nec vindicare ea quæ sunt posterioris ætatis, quia perfectorum est corona. »* Exspecta ut veniat quod perfectum est, quando non *per speciem et in ænigmatibus, sed facie ad faciem (I Cor. xiii)*, formam ipsam

veritatis, sed aperte possis cognoscere Tunc revelabitur qua causa ille dives fuerit, qui improbus et raptor existerat, et qua causa alius potens, qua causa alius abundans, et alius stultus honoribus, et dicetur raptori: Dives eras, qua causa aliena rapiebas? Nonne Deo te divitem dimittere feci, ut excusationem non haberes; egestas non compulit, inopia non coegit. Quare ergo auferebas bona ecclesiarum innocentibus ecclesiam servientibus, et dissipabas elemosynas mortuorum, quas relinquebant Ecclesie Lugdunensi pro redemptione animarum suarum, ut erant refectoria et anniversaria et alia beneficia?

Dicetur etiam potentis: Cur non adfuisti viduae, scilicet sanctae matri Lugdunensi Ecclesiae, et orphanis illius, ejusdemque Ecclesiae servitoribus injuriam patientibus in elemosynis sibi deputatis nequiter subtrahentibus, et violenter auferentibus? Nunquid tu infirmus eras? ideo et feci potentem, ut non afferres violentiam, sed repelleres; ideo exaltavi te et alios in Ecclesia Lugdunensi, ut ipsam fideliter gubernaretis in rebus temporibus et spiritualibus augmentaretis, et ordinem a sanctis Patribus in ipsa Ecclesia statutum custodiretis. Ecclesiam vilipendentes (sic), non ut tibi et aliis in Ecclesia Lugdunensi potentibus scriptum est: *Eripite injuriam patientem*. Et Psal.: *Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate* (Psal. LXXXI), scilicet Christum pauperem, quia ab officio suo in Ecclesia Lugdunensi defraudas, et egenum in orationibus sibi servientium, quia non est qui invocet in Ecclesia Lugdunensi nomen meum (Jsa. LXIV), propter violentiam impiorum, qui auferunt servitoribus minoribus elemosynas delunctorum. Dicetur etiam abundanti divitiis: Honoribus cumulavi, salubritatem corporis concessi tibi, cum non secutus es praecepta mea, ordinem Ecclesiae Lugdunensis servando rigide et non lente a Domino primo editum, et statutum. Famulus meus quid feci tibi, aut in quo contristavi te? Nonne liberos dedi quos genuisti ad serviendum sanctam Lugdunensem Ecclesiam, adhuc honorem contuli, salutem donavi? Cur me negabas, quod ad scientiam meam quae gereres non pervenient? Cur tenebas dona mea et bona ecclesiastica quasi propria, despiciebas mandata mea male retinendo elemosynas pauperum? Denique de Juda proditore haec omnia colligere licet, qui et apostolus inter duodecim electus est, ut loculos pecuniarum quas pauperibus erogaret, commissos haberet, non videretur autem egenus Dominum prodidisse, et ideo ut justificaretur si eo Donianus haec contulit, ut non quasi injuria exasperatus, sed quasi praevericatus gratiam majori esset offensae obnoxius (Act. 1).

De doctrina et officiis servitor. Eccl. docendis junioribus.

Et quoniam satis claruit quae poena sequatur improbositatem malorum, et quod praemium virtus

A bonorum assequatur, de doctrina et officiis adolescentium aliquid aggrediamur dicere, ut cum aetate bonae indolis profectus similis crescat et doctrina. Adolescentes vocamus vel aetate vel scientia; quando aliquis clericus de novo chorum Lugdunensem intrare cupit, adolescens dicitur, quia nescit modum standi in choro nec extra, donec a magistris vel a majoribus didicerit, vel doctrinam sive formam supplicandi humiliter et cavendi, tempus et horam sedendi vel levandi, et a choro exeundi vel intrandi, et discat et caveat; ut cum sacio suo dum fuerit in choro non loquatur, vel aliquod signum pravam, vel gestum corporis sui ostendat, et sicut a doctoribus fuerit edoctus servet ordinem Ecclesiae; in qua tamen addiscere potuerit libenter a majoribus discat, et humiliter custodiat, ut a nullo reprehendi valeat, et sic cum aetate et doctrina ordinis Ecclesiae crescere possit. Unde Ambrosius: « Est igitur juniorum adolescentium timorem Dei habere, deferre majoribus, honorem habere senioribus, castitatem tueri, humilitatem non aspernere, clementiam ac verecundiam diligere, quae ornamenta sunt minori aetati. » Verum etiam in senibus gravitas, in junioribus alacritas, ita adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur. Unde illud: Erat Isaac Deum timens, utpote Abrahamae indoles, deferens patri usque eo ut ad paternam voluntatem non mortem recusaret (Gen. xxxi). Joseph cum somniasset quod sol et luna et stellae adorarent eum sedulo cum... defererebat pater (Gen. xxxvii). Sic adolescentes et minores Ecclesiae Lugdunensis servientes forma doctrinae majorum manentes, ut sic in regula ordinis eadem benignissime perseverantes, et majorum ex magistris sanctorum instituta Patrum, et sanctiones canonum instanter et sine offensa deferentes, cum misericordia Jesu Christi Filii, et Mariae Virginis clementia per ostium Ecclesiae Lugdunensis intrare poterunt et... valebunt cum aetate et gratia. Ambrosius: « Joseph castus erat.... » ita et servitores Ecclesiae Lugdunensis casti corpore, et mundi mente in servitio Dei, nec non et omnium sanctorum aliorum, qui in Ecclesia Dei honorantur digni appareant... Ut virgo carne non mente, nullum praemium habebit in repromissione; sicut enim oportet clericis ut sint casti, ita decet ne sint superbi. Caesarius: « Non enim integritas servatur ubi animus superbiae timore corrumpitur, adeo erit humilis Joseph usque ad servitium, qua fratres sui vendiderunt eum Ismaelitis (ibid.). Quanto major es, tanto magis humiliare in omnibus. » Gregorius: « Qui virtutes alias sine humilitate congregat, quasi qui pulverem contra ventum portat, necessarium est Deo servientibus, ut humilitatem servent in mente, et humiliter servitium Dei in Ecclesia peragant, ut ei similes fiant qui dicit: *Mitis sum et humilis corde* (Matth. xi). » Item, erat verecundus usque ad fugam. Cujus

tanta verecundia fuit, ut comprehensus a muliere, vestem in manibus ejus fugiens [potius] vellet relinquere, quam verecundiam deponere (*Gen. xxxix*). Ita qui in Ecclesia Dei vult deservire, verecundiam in omnibus debet servare, in motu corporis, in actu operis, in gestu omnium membrorum, in incessu ut mature incedat, in despiciendo non respicienda, in loquendo, in turpi risu, in vanis tribulationibus; sed semper debet esse in oratione dum in ecclesia fuerit et manserit. Item, Joseph fuit patiens usque ad carcerem: unde in *patientia vestra possidebitis*, etc. (*Luc. xxi*). Item, [fuit remissor injuriæ uaque ad remunerationem (*Gen. xlv*). Pulchre igitur virtutes sunt, verecundia, patientia, et remissio injuriarum, et suavis est gratia, quia non solum in fratres, sed in ipsis spectatur sermonibus ne modum progrediat aliquis loquendi in ecclesia, dum silentium debet servare et tenere, ne quid etiam indecorum resonet sermo tuus qui juratus es Deo servire et omnibus sanctis ejus. Speculum enim mentis plerumque refulget in verbis, ipsum debet sonum in cantando et in loquendo in choro vel in ecclesia librare modestia, nec usquam aerem offendat vox facilius in loquendo in ecclesia vel canendo. Denique in ipso loquendo vel canendi genere, in choro prima disciplina verecundia est, ut sensim quis aut psallere aut canere in choro, aut postremo in ecclesia loqui incipiat, et verecundiæ principia commendent processum, ipsumque silentium in choro et in ecclesia servandum et tenendum, in quo est omnium reliquarum virtutum otium, maximum est actus verecundiæ servandæ et habendæ in ecclesia. Denique si aut infantia putatur aut superbiæ remittatur protoviro, si verecundiæ laudi ducatur, et Deus sit benedictus. Est verecundia pudici... quia societate castitas ipsa tutior est. Bonus enim prior est comes gerendæ castitatis. Pudor hac verecundia tentari non sinit. In ipsa nostra oratione verecundia multum placet Deo, multum reconciliat gratiæ apud Deum; ideo omnes clerici Deo et S. Joanni Baptistæ et sancto Stephano, et omnibus aliis sanctis ad serviendum in Ecclesia Lugdunensi deputati debent esse verecundiæ bene morigerati, pudore castitatis et reverentiæ onustati, et ornati decenter pro moribus et Deo gratiosis et omni populo. Nonne hæc virtus, scilicet verecundia, pertulit publicanum; et commendavit eum, qui nec oculos suos ad cælum audebat levare? ideo justificatur magis Domini judicio, quam ille Pharisæus quem reformavit præsumptio (*Luc. xviii*); ideoque omnes servitores in Ecclesia Lugdunensi statuerunt et consueverunt esse quietæ mentis et modesti operis, qui est ante Deum locuplex et pinguis devotio, ut ait Petrus: Magna est virtus modestia, quæ cum sit etiam sui juris remissor, nihil sibi usurpans, nihil vindicans, et quodammodo intra vires suas contrariorum, dives est apud Deum, apud quem nemo dives (*I Petr. iii*). Dives est mo-

destia quia Dei potior est, unde omnes servientes in Ecclesia Lugdunensi debent esse modesti in ecclesia, in actu, ne aliquid agant coram eis clericis vel laicis, quod turpe ad agendum, et vile sit ad perficiendum. Paulus quoque orationem deferri præcipit cum verecundia, et sobrietate (*I Cor. vii*), primam hæc et quasi primam vult esse orationis futuræ, ut non gloriatur peccatoris oratio, sed quasi dolorem obducatur; et quo plus verecundiæ de recordatione delicti, uberiolem mereatur gratiam. Et etiam in ipso motu, gestu, incessu tenenda verecundia omnibus clericis tam majoribus, quam minoribus, qui deserviunt in ecclesia, vel deservire cupiunt secundum ordinem, et secundum statuta antiquorum Patrum, quia habitus mentis in corporis statu cernitur. Hinc homo interior cordis nostri inter nos absconditus, aut devior aut jactantior, aut turpior intus existit, et non apparet nisi per statutum. Et gestus corporis aut contra gravior, aut constantior, et purior, et maturior multoties æstimatur. Itaque vox quædam est animi motus, ideo statuerunt antiqui quod omnes clerici... In Ecclesia Lugdunensi servientes, turpes motus et gestus nullo modo ostenderent, nec etiam inanes alitationes, nec indecentes ordinationes; sed cuicumque contigerit cum cantatur in choro oscitari, ponat os suum subtilus superpellicum suum, et ibi occulte oscitet, ne aliis stantibus in choro reprehendi possit.

Aliæ auctoritates.

Exemplum ostendo vobis. Meministis, filii et socii, quemdam unicum corpore non mente, cum sedulis se videretur commendare officiis, hoc solo tamen in clero a me non receptum, quod passim gestus plurimum dedecorent; alterum quoque cum in clero recepissem, jubere me nunquam mihi præiret, quia velut quidam insolentis incessus verberare meos oculos feriret, idque dixi dum redderetur post offensam muneri: Hoc solum excepi. Hoc solum excepi, nec sefellit sententia, utique enim ab ecclesia recessit, ut qualis incessu prodebat, talis perfidia animi demonstraretur. Nam alter Arianzæ infestationis tempore fidem deseruit, alter pecuniæ studio ne iudicium subiret sacerdotale, se esse nostrum negavit. Lugebat in illo incessu imago levitatis, species quædam scurrarum percursorum. Sunt etiam aliqui qui sensim ambulando imitantur histrionicos gressus, et quasi quædam fercula pomparum et statuarum status imitantium, ut quotiescunque gradum transierint modulos quosdam servare videantur. Nec cursum ambulare honestum arbitror, nisi cum causa exigit alicujus periculi vel justa necessitas; omnes enim servientes in Ecclesia Lugdunensi debent gressus suos probabiles ostendere, in quibus etiam spiritus maturitatis, gravitatis, auctoritatisque pondus, tranquillitatisque vestigium, humile debet in cunctis apparere. Et si clerici deservientes in Ecclesia Lugdunensi studere neglexerint in gressibus ordi-

nationis Ecclesie Lugdunensis, quomodo addiscant ordinem et digne et laudabiliter deservire tenentur, dum presentes in claustris permanserint, Deum et sanctos offendunt, et statuta sanctorum Patrum vilipendunt, et peccatum inobedientie incurrunt, et sententiam primi parentis cui dictum est: *Morte mo-*

ris (*Gen. 11*), quia obediens mandatis meis non fuisti, sine dubio poterunt non immerito formidare. Et propter hoc prædicta sancta statuta et ordinationes a sanctis Patribus editas inviolabiliter observare tenentur, tanquam boni et veri filii obedientie.

CIRCA ANNUM MCLXXXII.

PETRUS S. R. E. CARDINALIS

TITULI S. CHRYSOGONI

NOTITIA EX GALLIA CHRISTIANA

(Tom. VIII, col. 1616, in *Episcopis Meldensibus*)

Petrus, Stephani Tornacensis condiscipulus (1), ex archidiacono abbas, ex abbate Meldensis episcopus electus fuit, procurante imprimis Willhelmo de Campania, Theobaldi comitis filio, Senonensi archiepiscopo. Hunc aliquanto post Alexander papa III ob singularem doctrinam ingentiaque merita tituli S. Chrysogoni presbyterum cardinalem creavit et in Franciam legavit anno 1173, ut Albigenium hæresim comprimeret. Obiisse videtur circa annum 1182.

(1) Vide Stephani Tornacensis epistolam 46, ad Petrum (*Patrologiæ* t. CCXI). «Amplector, inquit, scholarum, prosequor archidiaconum, deosculor abbatem, assurgo episcopo, revereor cardinalem.» Petrum magnis laudibus effert Henricus Claravallensis, S. R. E. cardinalis, in epistola ad Alexandrum III papam directâ. Vide *Patr.*, t. CC, inter variorum ad Alexandrum epistolas. (Edit.)

PETRI S. CHRYSOGONI

EPISTOLÆ.

I.

Ad Erratum abbatem S. Victoris Parisiensis.
(Vide *Patr.* tom. CXCVI, col. 1385.)

II.

Ad Garinum ejusdem monasterii abbatem.
(Vide *ibid.*, col. 1392.)

III.

Ad universos fideles. — De excommunicatione hæreticorum Albigenstum.
(Anno 1178.)

Petrus, Dei gratia, tituli Sancti Chrysogoni presbyter cardinalis, apostolicæ sedis legatus, universis sanctæ matris Ecclesiæ filiis catholicam atque apostolicam fidem servantibus, in Domino salutem.

Testante Apostolo (*Ephes. iv*), sicut unus Deus, ita et una fides esse dignoscitur, a cujus integritate nullus potest sine periculo deviare. Cujus fundamentum, præter quod nullus aliud potest ponere, apostoli, et apostolici viri successores eorum, in-

tanquam vivis ex lapidibus ita firmiter, et circumspicte jecerunt, quod nec sonantis impetus aquilonis, nec impiorum machinæ, licet crebris assultibus impugnetur, illud poterunt a sua firmitate movere. Unde quamvis diebus istis quidam falsi fratres, Raymundus videlicet de Baimiaco, Bernardus Raymundi, et quidam alii hæresiarchæ transfigurantes se in angelos lucis, cum sint Satanæ, prius Christianæ et apostolicæ fidei contraria prædicantes, multorum animas venenata prædicatione deceperunt, et secum traxerunt ad ruinam; novissime tamen ille, qui revelat mysteria, et ad confutandos seniores Israel dedit spiritum Danieli (*Dan. xiii*), ad animas diabolica fraude deceptas respiciens, noluit ulterius perfidiam illorum velari, nec Christianæ fidei sinceritatem illorum prædicatione corrumpi; sed sua admirabili potestate, audientibus et videntibus multis, quod prius latuerat, venenum perfidiæ detexit, in augmentum et gloriam suæ Christianæ.